

oorlog, zoals het Nationaal werk voor kindervelzijn, de maatschappijen voor sociale woningbouw en de initiatieven ten gunste van schoolmaaltijden en kinderopvang) probeert hij aan te tonen dat ook deze initiatieven onderdeel waren van een sociaal disciplineringsproces. Hij heeft daarin ongetwijfeld gelijk, maar zo nieuw is deze vaststelling niet. Het lijkt een interessantere vraag om de mechanismen achter dit proces bloot te leggen en daarvoor gaat hij niet diep genoeg in (en dat kon uiteraard niet anders binnen het opzet van zijn boek) op de strikt Belgische casus.

Analoge studies over andere facetten van de Belgische koloniale politiek voor, tijdens en na het interbellum moeten boven aan de wetenschappelijke agenda inzake de geschiedenis van Belgisch-Kongo staan. Al te lang is het bekende beeld bepaald geworden enerzijds door officiële standpunten en anderzijds door 'herinneringen' van Belgische kolonialen, die er meestal van overtuigd waren dat ze op positieve wijze tot de verspreiding van 'de beschaving' bijdroegen. De confrontatie tussen beide types van publicaties - de memoires versus de wetenschappelijke analyses - kan niet alleen het onderscheid verklaren tussen de persoonlijke beleving van een fenomeen enerzijds en de sociologische interpretatie ervan anderzijds, maar ook een interessante bijdrage leveren in het methodologisch debat over de waarde en het gebruik van getuigenissen in het kader van de geschiedschrijving over Afrika. Het werk van Bruno de Meulder is een impliciete, maar dringende oproep tot deze vernieuwende benadering.

Luc François

Henk van Gelder, *Abraham Tuschinski* (Amsterdam: Nijgh en Van Ditmar, 1996, 179 blz., f39,90, ISBN 90 388 2679 6).

Tegelijk met het 75-jarig bestaan van het Tuschinkitheater te Amsterdam verscheen in het najaar van 1996 een biografie over Abraham Tuschinski. Deze bekende bioscoopondernemer werd in 1886 in het Poolse plaatsje Brzeziny (Berkenbosje) onder de rook van Lodz geboren. Hij leerde daar het vak van vestenmaker en vertrok in 1904 naar Rotterdam. In Nederland werd hij beroemd door zijn theaters (zes in Rotterdam, een in Schiedam en het nog bestaande theater in Amsterdam) en door de luxe bioscoopstijl die hij vormgaf. Verder timmerde hij aan de weg door de geluidsfilm naar Nederland te halen en de gefilmde documentaire te introduceren. Hij nodigde beroemde filmsterren uit en genoot bekendheid door zijn spectaculaire reclamestunts. Het Tuschinski-concern ging uiteindelijk financieel ten onder aan te grote investeringen. Dat gebeurde aan de vooravond van een nog grotere ramp. Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog waren de joodse Tuschinski en zijn familie hun leven niet meer zeker. In het najaar van 1942 stierf Abraham Tuschinski in Auschwitz.

De biografie door Henk van Gelder is een verzorgd uitgevoerd, vlot geschreven boek vol grappige en ontroerende anekdotes over deze interessante man. Dit neemt niet weg dat Tuschinski beter had verdiend. Geschiedenisstudenten worden in het eerste jaar van hun studie al gewezen op het gevaar van het overnemen van gegevens zonder deze in de bronnen te controleren en het geheel vervolgens als feiten te presenteren. Van Gelder is meerdere malen in deze val getuimeld. Rondom Tuschinski bestaan een aantal mythen die door eerdere biografen als Max Tak, Alex de Haas en Simon van Collem, overigens met de beste bedoelingen, zijn gecreëerd en in stand gehouden.

Zo zou Tuschinski in 1904 zijn geboorteland hebben ontvlucht om via Rotterdam naar Amerika te gaan. Volgens sommigen was hij zelfs op de vlucht voor pogroms in zijn woonplaats, terwijl er in die periode in dat gebied helemaal geen pogroms voorkwamen. Van Gelder gaat

niet zo ver dat hij het pogrom-verhaal overneemt, maar kopieert toch het romantische verhaal over de Amerika-plannen, zonder zich af te vragen of Tuschinski misschien niet van zins was zich in Rotterdam te vestigen. Wie het archief van de Rotterdamse vreemdelingenpolitie bestudeert, krijgt inderdaad de indruk dat Tuschinski in Rotterdam wilde blijven. Op de dag van aankomst meldde hij zich, samen met zijn twee reisgenoten (eveneens kleermakers), bij de politie en gaf te kennen te gaan werken op het adres Oppert 55, ten huize van een familielid van een van zijn reisgenoten, de kleermaker Dobrozitski. In het snel groeiende Rotterdam van die dagen was immers grote behoefte aan textielwerkers. Tuschinski en zijn vrienden gaven op geen enkele wijze te kennen dat zij na verloop van tijd weer zouden vertrekken.

Jammer is ook dat Van Gelder niet heeft getracht of er niet in is geslaagd het nodige over Tuschinski's Poolse herkomst te achterhalen. Ook hier kopieert hij reeds bestaande verhalen of neemt hij genoegen met 'van horen zeggen'. Hierdoor zijn er storende fouten in het boek komen te staan en komt de lezer al helemaal niets te weten over de woon- en gezinsomstandigheden van Tuschinski en zijn familie. In Polen bevinden zich zowel de geboorteakte van Tuschinski als de registratie van het gezin waar hij deel van uitmaakte. De drie broers die Van Gelder noemt zijn in werkelijkheid vijf zusters. Deze zusters zijn samen met hun moeder rond 1914 naar de Verenigde Staten vertrokken. Een van de nazaten van deze zusters heeft een uitgebreide genealogie van de familie gemaakt. De door Van Gelder genoemde broer Josef is in werkelijkheid een neef, een kleinzoon uit een (veel) eerder huwelijk van Tuschinski's vader. Deze Josef (Yussel) scheelde eenjaar in leeftijd met Tuschinski. Verder doet Van Gelder foutieve uitspraken over Tuschinski's religieuze opvattingen.

Een ander bezwaar is dat de biografie over het geheel genomen wat mager en onuitgewerkt is. Hele pagina's zijn overgeschreven uit bestaande literatuur en Van Gelder blijft vaak steken op het niveau van het anekdotische. Een voorbeeld daarvan is de introductie van de geluidsfilm in Nederland door de bekende bioscoopondernemer. De schrijver doet weinig eer aan de betekenis van Tuschinski's inspanningen door diens voorbereidende experimenten met film en geluid onvermeld te laten en daarmee te suggereren dat de komst van het verschijnsel een simpel feit was. Ook op andere momenten mist de lezer een juist evenwicht. Zo onderschat Van Gelder Tuschinski's vernieuwende rol op het gebied van de avant-garde film en de documentaire.

Toch moet het worden toegejuicht dat er een boek is verschenen over Tuschinski. Het wekt verbazing dat het nog zo lang heeft geduurd, eer iemand op de gedachte kwam Tuschinski door middel van een biografie te herdenken.

Nelleke Manneke
Arie van der Schoor

A. van den Oord, *W. S. Unger (1889-1963). Een eigengereid economisch historicus* ('s-Gravenhage: Unger-Van Brerofonds, 1996, 128 blz., ISBN 90 900954 2 X).

Willem Sybrand Unger (1889-1963) behoorde tezamen met J. G. van Dillen, N. W. Posthumus en Z. W. Sneller tot de vooraanstaande Nederlandse economisch-historici van het interbellum. Zijn opmerkelijke persoonlijkheid en grote betekenis voor het vak rechtvaardigen ten volle de aandacht die hem onlangs in een beknopte biografie ten deel is gevallen. Zij ontstond dankzij een opdracht van het Unger-Van Brerofonds en is geschreven door dr. A. van den Oord. Ik had het boekje al gelezen voor ik het ter recensie kreeg en in één sessie tot mij genomen. Spannende lectuur dus, maar wel met een subjectieve invalshoek. Al die groten, in hun nadagen nog